

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

Roofovervallen, Spaanse ruiters en de Heerlense schutterij

Op 21 oktober 1669 werden Cornelis Peters, 24 jarig voerman uit Beul (waarschijnlijk Budel) onder de Meijerij van 's-Hertogenbosch, en Giel Gillen van Ophoven onder de heerlijkheid Amstenrade door twee Spaanse ruiters nabij „den cruijsweg van Amstenrade naer Heerle” gemolesteerd en uitgeschud. Dat gebeurde in volle vredes-tijd. De onafhankelijkheidsoorlog van de Verenigde Republiek tegen Spanje was voor de opstandelingen succesvol beëindigd (1648) en de omstreken gebieden in de Zuidelijke Nederlanden waren sedert het Partagetractaat (1661) gehalveerd en onderling verdeeld. Heerlen hoorde tot de Hollandse partage van het Land van Valkenburg en het aangrenzende Amstenrade tot het Spaanse deel daarvan. Cornelis Peters en Giel Gillen waren aan de Heerlense kant van de grens, in Treebeek, in handen van de rovende ruiters gevallen.

Zoals gezegd, die ruiters waren Spanjaarden; maar ze spraken de taal van de streek, zoals uit het vervolg blijken zal. Sedert bijna 100 jaren waren veel buitenlandse militairen hier getrouwd, hadden er grond gekocht en waren vertrouwd geraakt met plaatselijke ge-bruiken en benamingen, zoals omgekeerd veel Nederlanders Spaans begonnen te leren. Meerdere Spaanse woorden werden in het Nederlands en Waals opgenomen¹. Misschien zijn de overvallers geassimileerde buitenlanders geweest. Het is ook mogelijk dat de herkomst van de mannen dichter bij huis gezocht moet worden, want het is zeker dat veel Duitse en Nederlandse militairen in Spaanse dienst geweest zijn. Het grootste deel van de Spaanse troepenmacht werd destijds zelfs gevormd door huurlingen uit het noorden².

Het Spaanse leger, dat in de oorlogsjaren 65000 man geteld had, was na het sluiten van de vrede teruggebracht tot 11000 manschappen. Er waren dus heel wat soldaten afgedankt en die gebleven waren hadden geen reden om op rooftocht uit te gaan. De militaire dienst was wezenlijk verbeterd. De levering van brood, kleding en onderdak was gegarandeerd en er hoefde niet meer getwijfeld te worden aan het betalen van de normale soldij. Er bestond zelfs een overeenkomst die de Staten Generaal en Spanje verplichtte weder-

zijds gevangenen onderdak te verlenen en tegen losgeld vrij te laten. Sedert het begin van de eeuw was de tucht in het leger dan ook duidelijk toegenomen, de ergste onregelmatigheden afgenomen. Sinds 1607 waren zelfs geen muiterijen meer voorgekomen³.

Zijn de ruiters die Peters en zijn compagnon hebben overvallen dan ontslagen militairen geweest? Ik meen dat die conclusie niet te snel getrokken mag worden. Want ook de verbeterde levensomstandigheden in het leger maakten voor de huurlingen een aanvulling op de soldij niet overbodig. Bovendien is er in de stukken sprake van „Spaanse ruiters” zonder enige nadere toevoeging. Het is niet waarschijnlijk dat met die term gedemobiliseerde ruiters bedoeld zijn of gewezen leden van de Spaanse cavalerie.

De geschiedenis maakt melding van de genoemde roofoverval, omdat Cornelis Peters en Giel Gillen van hun wederwaardigheden bij de schepenbank van Heerlen gewag hebben gemaakt. Nog dezelfde dag zijn zij naar de schout gegaan om een klacht in te dienen. Aan de hand van de protocollen, die in het archief van de schepenbank zijn opgeborgen, zal ik het verhaal van het gebeurde navertellen, rapport doen van een nieuwe aanklacht en verslag uitbrengen over wat daarna is gebeurd⁴.

Uit de beschrijvingen die de beide mannen gegeven hebben zijn we over de betrokken Spanjaarden nader ingelicht: Zij waren „ontrent de acht ende twintich jaeren oudt”. De een was „gecleet met eenen donckere groene maentel ende den anderen eenen donckere bruijnen mantel”. Ze zaten op „twee swarte bruijne peerden, waarvan het eene een ruijn ende het ander een meer was”. Een van de paarden was „becleedt met een rode schaberneck”. Alles bijeen was nogal een bont stel. Je zou van twee militairen verwachten dat ze in dezelfde kleuren gestoken waren. Maar zo was het niet in de 17de eeuw. Destijds waren de deskundigen van mening, dat de huurlingen zich op het gebied van de kleding vrij mochten uitleven. Juist de opschik, de pluimen en de felle kleuren verleenden de soldaten fierheid, moed en kracht⁵.

Een van de ruiters spreekt Cornelis Peters aan en verzoekt „metten degen in de handt” om „drijnckgelt”. De jonge voerman slaat het verzoek niet direkt af, maar begint een discussie. Hij vraagt „wat het drinckegelt soude wesen”. Het antwoord luidt brutaalweg: „een halve pattacon”. Peters repliceert: „geenen brabantse pattacons te hebben”. Daarop stapt de eerste ruiter van het paard en begint de zakken na te kijken. Intussen komt de tweede makker op hem af en slaat hem „metten degen twee gaeten in sijn hoeft ende twee in den arm”. Terwijl hij daarmee bezig is heeft de ander alle gelegenheid de zakken van de voerman te plunderen voor „de werde van vier pattacons”. Cornelis Peters stelt zich na afloop onder behandeling van Anthoin Quaetvlieg, chirurgijn van Heerlen, die de wonden verbindt, maar later ook voor het gerecht nauwkeurig de maten van de verwondingen vermeldt.

Anthoin Quaetvlieg, chirurgijn, stelt ten behoeve van het gerecht nauwkeurig de maten van de verwondingen vast die zijn patiënten hebben opgelopen. Hij geeft zijn bevindingen weer door lijnen te trekken die even lang zijn als de opgemeten verwondingen. De tekst luidt:

nawoudelyck Cornelijs Peters voerman
van Beul onder de meijerije van 's Hertog-
bosch twee houwen op sijn hooft groot
deese maete ~~—————~~
en op sijn arm deese twee maten ~~—————~~,
Jan Harst Ingeseten een houw op sijn rechte
handt groot deese ~~—————~~
en Hermen Timmers mede ingeseten
deeser hooftbancke twee houwen op sijn
hooft groot deese maete ~~—————~~
en op sijn arm deese ~~—————~~

Namentlijk Cornelijs Peters voerman
van Beul onder de meijerije van 's Hertog-
bosch twee houwen op sijn hooft groot
deese maete ~~—————~~
en op sijn arm deese twee maten ~~—————~~
Jan Harst Ingeseten een houw op sijn rechte(r)
handt groot deese ~~—————~~
en Hermen Timmers mede ingeseten
deeser hooftbancke twee houwen op sijn
hooft groot deese maete ~~—————~~
en op sijn arm deese ~~—————~~

Het blijft niet bij deze ene overval. Misschien door het succes aangemoedigd en in de wetenschap, dat de schepenbank van Heerlen geen rechtsmacht bezat in het aangrenzende Spaanse Amstenrade, werden de cavaleristen vermeteler in hun optreden. Twee maanden later tekent chirurgijn Quaetvlieg ten behoeve van de rechterlijke macht een verklaring waarin hij nieuwe slachtoffers noemt die hij behandeld heeft, omdat zij „op 's Heeren straten onder deese hoofdbancke door twee Spansche Ruijters gehouwen en gevligeert sijn”. De ruiters bewegen zich dan niet meer in het grensgebied. Uit een andere akte blijkt dat zij zich diep in Heerlen wagen: „tot gen Haembeuker resort deser hoofdbancke” (Heerlerbaan) toe. Dan wordt vermeld, dat zij „doorgaens allomme in dese bancke de passerende luijden op de gemene wegen” „spolieren”(beroven), „knevelen”(afpersen), „travalieren”(lastig vallen) en mishandelen. Maar niet alle slachtoffers laten zich onder behandeling stellen van genesheer Quaetvlieg. Omgekeerd behandelt de chirurgijn soms ook gedupeerde personen, die geen klacht indienen bij de schout.

In de geraadpleegde akten wordt ook uitvoerig ingegaan op een gebeurtenis van vrijdag 10 januari 1670. Er vond toen een treffen plaats waarbij meerdere voerlieden en handelaren uit Heerlen betrokken raakten. Uit later opgetekende getuigenverklaringen is het mogelijk het gebeurde te reconstrueren. De belangrijkste getuige van toen, Hermen Timmers, is ook onze zegsman. Hij is ingezetene van Heerlen en „oudt bij de 50 jaeren”.

Hermen Timmers had die vrijdag samen met zijn zoon Peter „een sack koolen gehaelt uijtten Lande van der Heijden (Duitsland) ende geleverdt aen den smit woonende op gen Weechscheijt alhier” (Kruisstraat). Wij kunnen ons voorstellen dat de arbeid de hele dag in beslag genomen heeft, want toen ze de vracht hadden afgeleverd en op huis aan liepen was het al tegen de avond. Midden in de winter waren de dagen kort. Het was vroeg donker en verhaald wordt dat het toen „hard weder” was. Op de terugweg liepen ze, vermoedelijk bij de Heesberg, Derk Wetsels en Hendrick Schepers tegen het lijf. Voor deze voorbijgangers was de handel die dag al onfortuinlijk genoeg begonnen. Ook zij waren „op de koolkuijlen geweest” en waren met enkele paarden beladen met brandstof op route gegaan. Ze hadden oponthoud gehad, omdat een van de paarden een zak kolen had verloren. De zak werd weliswaar teruggevonden, maar „terwijl sij besich waeren om die wederom op het peerdt te helpen, d'andere peerden mette sacken hen waeren ontgaan.” Of vader en zoon Timmers de paarden soms gezien hadden? Dat niet, maar het betekende tevens dat „se de wech naer Heerle aff niet en waeren gegaen.” Misschien waren de paarden naar de stal terug gelopen. Daarom waren Wetsels en Schepers maar met Timmers meegegaan en „opgeslaegen naer gen Haembeuck.”

Daar werden zij onverhoeds geconfronteerd met een nieuw geval

van Spaanse afpersing. In de akte heet het: „In het terugge ofte naer huijs gaende tegen den avondt omtrent gen Haembeucher resort deser hoofdbancke” zagen de vier mannen dat twee ruiters „besich waeren aen seecker karre uijtten Lande van de Heijden”. Die kar hoorde toe aan „Geurt aen gen Stegel”. Geurt deed ook in kolen. Hij had pas met zijn knecht een vracht huisbrand „geleverd aen den schatthaffer (belastinginner) deser hoofdbancke”. De buitenlandse bandieten associeerden een lege handelskar misschien met een volle buidel. De niets vermoedende naar huis trekkende handelaren ogen voor hun ogen twee Spanjaarden „houwende ende steeckende op den eijgenaer van den karre, genaemt Geurt aen gen Stegel, ende desselfs knecht”. De boeven hadden toen nota bene „alrede twee schillingen voor drinckgelt genoten”. Daarmee waren zij niet tevreden. De situatie overziende begon Hermen Timmers heel hard hulp te roepen, „eensdeels om deselve Geurt ende sijnen knecht van die overlast te bevrijden, andersdeels uijt vreesse van selfs mede overvallen ende mishandelt te worden”. Dat kwam hem duur te staan. Hij schreeuwde met zo’n „luijder stemme” dat „daerover den eenen ruijter den knecht van de voornoemden Geurt verliet ende op hem . . . aenquam, vallende ende houwende sonder woordt ofte weerwoordt”. Tegelijkertijd sprong de andere op Hendrick Schepers aan, „settende hem de pistool op de borst”. Direkt daarna gebruikte hij het wapen om er mee te slaan, „dewelcke slach bij hem Hendrick gepareerd sijndt, was den selven gewecken achter de karre ende peerden om”. Nu Hendrick Schepers zich ontzet had kwam de ruiters zijn landgenoot te hulp, die nog altijd met Hermen Timmers bezig was. „Soo tesamen even sterck” sloegen zij op hem in, „datten selven daerdoor twee groote houwen aen ’t hooft . . . heeft ontvangen, ende noch een steeck in den lincker arm . . . , ende dan verscheijde andere houwen op den hoet, die niet door en sijn gegaen”. Het was nog een geluk dat de man een stevige hoed op had. Hermen Timmers was tegen de twee aanranders niet opgewassen. Hij probeerde dan ook de aanvallen te ontwijken, „springende van d’ene graeve (greppel) naer d’ andere, totdat de ruijters „eijdelijck hen verlieten, ende vielen op desselfs soon, genaemt Peter Timmers, die mede van Heerle opquam om naer huijs te gaen” en die in deze hachelijke situatie zijn vader wellicht te hulp geschoten is. Peter was erg behendig. De vreemdelingen konden hem niet te pakken krijgen, want hij was „met dit harde weder (?) over de balcken ende achter de heggen gescappeerd”. Blijkbaar zijn de Spanjaarden toen afgedropen, De getuigen laten tenminste na om op deze plaats nog andere wandaden of nieuwe lotgevallen te vermelden.

Derk Wetsels en Hermen Timmers waren na de overval linea recta naar de schout gesnelde om een klacht in te dienen, de nog verse wonden en ingedeukte hoed als bewijs tegen de Spanjaarden gebruikend. De brutaliteit van de overval maakte inschakeling van de schutterij onvermijdelijk.

Sinds ca. 1480 had Heerlen een schutterij⁶. Schutterijen hadden vanoudsher de taak have en goed van de burgers te „schutten” (beschermen). Dat vergde vanaf de late Middeleeuwen een hele organisatie. Daartoe was de schepenbank Heerlen in 13 of 14 „rotten” (wijken) ingedeeld, ieder met een eigen rotmeester aan het hoofd. Volgens het Gichtregister van de bank mochten de rotmeesters zich bij de uitvoering van hun taak laten assisteren door „twee mannen te voet” en „een man met een paard”. Als er geen man met een paard beschikbaar was, mochten zij - zoals dat heet - drie mannen (op kosten van de gemeenschap) „vrij houden”. De „schuttbodens” kregen van de schepenbank jaarlijks één pattacon als vergoeding voor de aanschaffing van een paar schoenen⁷. Daarnaast ontvingen zij waarschijnlijk een tegemoetkoming uit de inkomsten van het schuttersgilde, d.w.z. van de „schuttrenten”, waarmee bepaalde civiele eigendommen voor dit doel belast waren⁸. Genoemde militaire opzet funktioneerde in het midden van de 18de eeuw, toen de Zuidelijke Nederlanden Oostenrijks waren. Op het einde van de Spaanse tijd zal de beveiliging van de ingezetenen wel niet wezenlijk anders zijn georganiseerd, hoewel misschien op kleinere schaal (met 6 of 7 rotten en minder schuttbodens)⁹.

Het initiatief tot het inschakelen van de schutterij ging uit van „de heere schoutet, die . . . enige schutten deede commanderen om de voornoemde ruijters te vervolgen”. Zij begaven zich onmiddellijk op pad. Het moet toen al donker geweest zijn. Zij gingen „daarmede den gehelen nacht door soo de kandt naer Hoensbroeck af, als elders allomme”. Geen Spanjaarden te bekennen!

Tegen de ochtend van de volgende dag kwam het bericht dat ze gesignaleerd waren. Onder leiding van rotmeester Lambert Soons werd een groep schutters, „meer tot ses in het getal”, vooruitgestuurd om de achtervolging in te zetten. Er was geen tijd te verliezen. Intussen zou rond de schout zelf een groep geformeerd worden, die na zou komen. Hermen Timmers, die geen lid van het schuttersgilde was, ging met de voorhoede mee, omdat hij meer dan wie dan ook in staat was de bewuste Spanjaarden te indentificeren. De vooruitgezonden strijdgroep zette zich in beweging richting Schaesberg, omdat er gemeld was „datte twee voornoemde Spaense ruijters op gen Lichtenberg . . . waeren geretireerd”. Eigenlijk zaten de soldaten daar veilig. Lichtenberg lag immers op Schaesbergs grondgebied, een Spaanse enclave. Maar juist omdat het een enclave was, geheel door het Staatse Heerlen omgeven, zullen de schutters begrepen hebben dat de prooi hen niet kon ontgaan. Ze moesten wel in hun armen lopen.

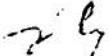
Dat gebeurde ook, maar niet aan de grens met Schaesberg, en ook niet alleen met het verwachte tweetal. De ontmoeting vond plaats „omtrent den cruijsstraat” en toen stonden zij plotseling oog in oog met het dubbele aantal Spanjaarden. „Ende komende omtrent den cruijsstraat ontmoete hen de voorgeroerde (vorenaangehalde) twee

Derk Wetzels

Die is de merck van Herman Timmers of
Lambert (Bons. merck)

die is de merck van Paulus Boest
waren handteek

Jan Timmers werck

Die is de merck van Theunis Timmers

De voor het gerecht afgelegde verklaring werd bekrachtigd door de handtekening, resp. het merkteken (merck) van slachtoffers en schutters. Achtereenvolgens:

Derk Wetzels, Herman Timmers (merkteken), Lambert Soons (merkteken), Paulus Boest (merkteken), Werner Hendrix (Werren Hendeck), Jan Timmers (merkteken) en Theunis Timmers (merkteken). Een van de slachtoffers en één schutter konden dus hun naam schrijven, de laatste weliswaar niet correct. De anderen plaatsten een merkteken en de secretaris van het gerecht voegde hun naam er aan toe.

ruiters neffens twee andere ruiters, hebbende het hoofdt naer d'Aeckerstraat in dese hoofdbancke". Blijkbaar waren de indringers op weg naar de Akerstraat. Het zal een spannend moment geweest zijn: 6 of 7 schutters tegen 4 soldaten, twee meer dan waarop ze gerekend hadden. Kordaat sommeerden de schutters het viertal om te blijven staan, de ernst van het bevel met een salvo uit hun vuurmonden onderstrepend. De vreemdelingen gedroegen zich alsof ze van de prins geen kwaad wisten en riepen „waeromme, dat sij souden staen". Speciaal met het oog op de ruiters „die den voornoemden karre hadden aengerant ende gemelde Hermen Timmers soodanich mishandelt" gaven de ordebewakers „wederom vuijr". Zij misten doel! En toen kwamen de Spanjaarden op hen af! „Niemand hebbende geraect, waeren de spaense ruiters hen ingevallen" en moesten zij zich terugtrekken. Gelukkig was de schout er nog met de achterblijvers. „Sij moesten hen(zich) retireren op den heere schoutet, die met noch andere schutten hen volchden". Dan begint het laatste bedrijf.

Bij de schout aangekomen werd de ruiters „wederom toegeroepen ... , dat sij (halt) souden houden". Deze keer vroegen de mannen niet meer naar een motief, maar richtte „een van de voornoemde twee eerste ruiters sijn karbijn voer op den here schoutet". Daarop werd bevel gegeven op de aanvallers te schieten. Toen dat gebeurde werd de eerste ruiter zodanig geraakt dat hij „seer weijnich voorts gereden sijnde ter aerde is neder gevallen ende gestorven". Uit het getuigenverhoor krijgen we de indruk dat vervolgens de jacht op de tweede ruiter werd ingezet. Vermoedelijk is hij verjaagd of ontkomen. De twee nieuwelingen van het Spaanse kwartet riepen intussen „om quartier" (om genade of lijfsbehoud). Zij waren ook onschuldig aan de wandaden van hun collega's. „Gelijck deselve als niet op desen bodem misdaen hebbende" werden zij dan ook niet „getoucheerd, maer aengeseijt dat sij hen (zich) souden hebben te retireren". Dat zal het tweetal wel graag gedaan hebben. We mogen aannemen dat de schutters hen hebben laten vertrekken omdat de hoofdmacht alle aandacht op de andere booswicht wilde richten.

's Maandags daarna, op 13 januari, worden diverse deelnemers als getuigen op de schepenbank ontboden. Dan verklaren speciaal Derk Wetsels en Hermen Timmers „seer wel te weten soo aen de uijterlijke teeckenen van den afflijvige (overledene) als van sijn peerdt ende andersints, dat hij denselfsdens is, die doorgaens allomme in dese bancke de passerende luijden op de gemene wegen . . heeft helpen spolieeren, knevelen ende travalieren, ende den voornoemden tweeden deponent (getuige, c.q. Hermen Timmers) op voorleden vrijdach in manieren als voren (vermeld), hadde mishandelt". Van het gebeurde wordt proces-verbaal opgemaakt, waarbij de afzonderlijke verklaringen door de betrokkenen met een handtekening of een merkteken worden bekrachtigd. Wij komen in

de akte naast de handtekenigen van Derk Wetsels en Hermen Timmers ook de namen tegen van bij de achtervolging betrokken leden van de Heerlense schutterij. Misschien zijn het wel de oudste leden die in de geschreven geschiedenis van het gilde zijn opgetekend. Het zijn: „Lambert Soons, de rotmeester, oudt bij de 50 jaeren; Paulus Boest, oudt 30 jaeren; Werner Hendrix (Werren Hendeck), oudt 32 jaeren; Jan Timmers, oudt 30 jaeren ende Theunis Timmers, oudt 25 jaeren”.

J.J.G. Albert

NOTEN:

1. Geoffrey Parker: „Het Spaanse Leger in de Lage Landen” (uit het Engels vertaald door drs Voss), Bussum 1978, blz. 170.
2. Geoffrey Parker: a.w. blz. 37 en 218.
3. Geoffrey Parker: a.w. blz. 167, 170, 197 en 198.
4. AGH, archief Schepenbank, LvO 6078; met dank aan dhr R. Braad voor zijn hulp bij de transcriptie en rangschikking van de gebruikte akten.
5. Geoffrey Parker: a.w. blz. 162.
6. P. Peters: „De Koninklijke Schutterij St. Sebastianus te Heerlen”, in: Gedenkboek ter gelegenheid van het 450-jarig bestaan van de vereniging in 1930. Het gedenken of vieren van het 450-jarig bestaan van St. Sebastianus houdt de mening in dat de schutterij ook al in de Hollandse periode van Heerlen en nog daarvoor heeft bestaan. Het is echter ook mogelijk de huidige schutterij niet te zien als voortzetting van het schuttersgilde uit het Staatse Heerlen van weleer, maar eerder als diens opvolger. Ik ken de feiten niet die deze kwestie zouden kunnen verduidelijken.
Zie betr. schutterij ook: M.A. van der Wijst, „Hoe oud is de schutterij Sint Sebastianus te Heerlen?”, in: LvH 1978, blz. 49-53.
7. W. Lindelauf: „Het Heerlense Politiewezen in de achttiende eeuw”, LvH 1951, afl. 6, blz. 121.
Als wij ons realiseren dat voor een paar schoenen in de 18de eeuw 1 pattacon betaald moest worden, zijn we misschien enigermate in staat het verlies te taxeren dat Cornelis Peters geleden heeft toen de Spaanse ruiters hem voor „de werde van vier pattacons” lichter maakten.
Vgl. Dr. H. Enno van Gelder, De Nederlandse munten, Aula 213, Utrecht-Antwerpen 1972³, blz. 124-25, 258 en 265. In 1612 gingen de toenmalige souvereynen van de zuidelijke provinciën, de aartshertogen Albert en Isabella, over tot invoering van nieuwe zilverstukken, de patagons of patacons. Deze kwamen in beeldenaar nauwkeurig overeen met de Bourgondische rijksdaalder van 1567, maar waren enkele procenten lichter (28,10 g tegenover 29,38 g). De nieuwe stukken, die 48 stuiver golden, werden in grote hoeveelheden geslagen en vonden zeer spoedig ook in het noorden gretig ingang waar zij voor rijksdaalders in betaling werden gegeven en de zwaardere Nederlandse rijksdaalders verdrongen.
8. W. Lindelauf: a.w., LvH 1952, afl. 1, blz. 30.
9. W. Lindelauf: a.w., LvH 1951, afl. 6, blz. 121.

De chirurgijn Jozef Kirchoffs en zijn familie

Jozef Kirchoffs is de man die in 1772 te Herzogenrath werd terechtgesteld, omdat hij de leider zou zijn geweest van de tweede bokkerijdersbende in het Land van 's-Hertogenrade. Hij woonde binnen het ommuurde gedeelte van het stadje Herzogenrath en oefende het beroep van „chirurgijn” of „heelmeester” uit. Dit beroep is tegenwoordig onbekend. Men zou de functie kunnen vergelijken met een plattelandsdokter van vroeger, die echter geen academische opleiding had gehad, maar zijn kennis had opgedaan bij een erkende chirurgijn of in militair dienstverband waar het vooral ging om het verzorgen en helen van gewonde soldaten. In het Duits werden deze laatsten vroeger „Feldscher” genoemd. Het woord is verkort uit het oude woord „feldscherer”, waarmee de barbier in het leger werd aangeduid die behalve voor het scheren van de soldaten ook voor het behandelen van wonden moest zorgen.

Dr. Gierlichs heeft in zijn bekende werk over de bokkerijders in het land van 's-Hertogenrade een kort hoofdstuk gewijd aan de familie Kirchoffs¹ en gelukkig twee stukken die hij had gevonden in het archief van de schutterij St. Sebastianus te Herzogenrath bekend maakt in fotokopie en transcriptie. Dit archief is in de tweede wereldoorlog helaas verloren geraakt.

Het eerste document was het getuigschrift dat Jozef Kirchoffs had ontvangen van J.J. Wagner, chirurgijn te Herzogenrath, bij wie hij in de leer was geweest tot volle tevredenheid van zijn leermeester en de burgers van het stadje. Een van de burgemeesters en twee schepenen hadden met hun handtekening op 13 maart 1743 de inhoud officieel bevestigd. Het tweede document was een getuigenis van de commandant van het regiment waarbij Jozef Kirchoffs drie jaar als „Feldscherer” had gediend. In die 36 maanden had hij zijn kennis en kunde bewezen in het garnizoenshospitaal te Brussel „mit Verbinden und Curiren”. Het stuk is gedateerd 28 februari 1753².

Uit het getuigschrift van Wagner weten wij dat Nicolaus Kirchoffs en Catharina Douveren (Doveren) Jozefs ouders waren en toen in Herzogenrath woonden. Van de parochie Herzogenrath begint het bewaard gebleven doopregister pas met het jaar 1757, zodat de geboortedatum van zoon Jozef niet bekend is. In het getuigschrift noemt Wagner hem „Jungeling” en zegt dat hij bij hem als „Lehr-Junge” had gediend. Gierlichs nam daarom aan dat Jozef 18-20 jaar oud was, toen hij 1743 Herzogenrath verliet³.

De ouders hadden tevoren in de aangrenzende parochie Afden gewoond, waarvan de doopregisters bewaard zijn vanaf het jaar 1648. Daar zijn drie kinderen geboren. G. Ramaekers, de eerstgenoemde auteur van dit artikel, deed een uitvoerig onderzoek naar de familie Kirchoffs en stelde vast dat in Afden werden gedoopt: Joannes op 13 februari 1706, Balthasar Petrus op 27 september 1707 en Dionys Heinrich op 22 november 1708. In de als bijlage I

afgedrukte brief wordt een dochter Joanna genoemd. Gierlichs veronderstelt dat zij kort na 1708 in Herzogenrath is geboren⁴. Ramaekers indentificeert haar met Johanna Kirchof die op 30 oktober 1785 te Herzogenrath overleed op 80-jarige leeftijd en dus eind 1704 of begin 1705 zou geboren zijn. Uit de processen tegen de zogenaamde bokkerijders is nog een broer Peter bekend, de koster van Hoengen, die dan evenals Jozef in Herzogenrath zou zijn geboren. Daarmee zijn zes kinderen van het echtpaar Nicolaas Kirchoffs-Doveren bekend. Als de leerling-chirurgijn inderdaad pas 1720/22 is geboren, zoals Gierlichs veronderstelt, dan zou hij een laat nakomertje zijn geweest. Een geboortjaar tussen 1715 en 1720 lijkt aannemelijker.

In het archief van de schutterrij St. Sebastianus bevond zich ook een brief die in 1732 door een lid van de familie Kirchoffs was geschreven. Daarin waren de namen te vinden van de broers van Jozefs vader. Het origineel is verloren gegaan. Gelukkig kon mevr. G. Esser-Plum te Herzogenrath aan de heer Ramaekers een kopie van een oude foto beschikbaar stellen; zie bijgaande afbeelding en de transcriptie in bijlage I.

Seer Leere Broeder

Waarom ik nu wederlijk St. was daer bij onzen
 broeder Nolrich dat komen ende bij hem bleve
 tot des maandags daer naer, ende heb hem praelijck
 wel te pas gevonden, maar so heb mij verheest dat ik
 mit den besten laide af komen, wat de reden
 sijn heb seker en vertroue aen de heer mit, en
 machte oock wel weten ho gij de saken gevonden
 hebt, want ons broeder aridelyc saliger, en
 so heb al haet, en of gij noch geen recommenda-
 tie en leeft met ons broeder, en gij
 recommendiere v alle tijt enes goede leering
 so weere het ginnits moegelyc is te waken
 en v alle onsen broeder leering recommendiere
 heeft, en belijft de goedheid te hebben van mij
 eens willere v leering, en onse leering
 oock steunen daer mede dat wij oock onse leering
 ont pleer, macher, 93: heb verstemmen mit
 winderinge dat Jheremia Nielaes sijn dochter om
 sijn gebruid sijn mit Eenen saldaet vint de blaue
 gaster volgen sijn van toenis van saken den velle
 mit nielaes velle bekend is

onder liefde verbleue onder (ordiale) groter is
mit offer van mijnen dienst

See Lieve Broeder S.E.D. onder daer is
ende dienst wille, Broeder

St. Kerckhoffshoutje
E. H.

Reimersbeek den 7 augustus 1732

Jules Laeken te komen een
den Eklamen ende See disrechte
Balthasar Kerckhoff wonden
het Moog Lied

De verloren gegane brief van Franciscus Conradus Kerckhoffs te Reimers-
beek aan zijn broer Balthasar Kerckhoff te Herzogenrath, d.d. 7.8.1732. Het
origineel beruuste voor de Tweede Wereldoorlog in het archief van de
schutterij St. Sebastianus te Herzogenrath.

De brief is verzonden vanuit Reimersbeek. Een kasteel en hoeve van die naam liggen onder de gemeente Nuth, bij de grens met Schinnen. Geschreven is de brief door F.C. Kerckoffs, die zich „chirurgus”, d.w.z. chirurgijn noemt. Het is **Franciscus Conradus**, die te Schinnen overleed op 23 februari 1768 op 81-jarige leeftijd⁵. Gericht is de brief aan **Baltasar Kerckoffs** te Herzogenrath, die in de aanhef als „brooder” wordt aangesproken. De briefschrijver doet kort verslag van een bezoek „bij onsen brooder tot Brul”, even verderop noemt hij diens naam: **Henricus**. Deze woonde te „Brul”, vermoedelijk een plaats gelegen in België, maar nog niet geïdentificeerd. Een vierde broer, **Arnoldus**, is kennelijk pas overleden. Dan is er nog sprake van een vijfde „onse meede brooder”, met wie nog iets geregeld moet worden. Waarschijnlijk is dat **Nicolaas**, die in het naschrift wordt genoemd.

Behalve Nicolaas, de vader van Jozef Kirchoffs, kennen we nu ook vier ooms. Deze familieband wordt bevestigd door de sollicitatiebrief die Jozef op 28 november 1752 vanuit Brussel aan abt Fabritius van Rolduc schreef. Jozef vraagt om benoemd te worden als chirurgijn te Herzogenrath en voegt eraan toe dat hij wonen kan in het huis dat zijn peetoom „von Bruell (of Brüell)” in Herzogenrath bezit⁶. Hier lijkt een tegenspraak te bestaan: chirurgijn Kirchoffs die in alle stukken Joseph(us) wordt genoemd, zou een peetoom hebben die Henricus heette. Dat was vroeger haast onmogelijk. De oplossing biedt de sollicitatiebrief; deze is door Jozef ondertekend met „**Hinrich** Josephus Kirchoffs, Felscher”. Zijn eerste voornaam was die van zijn peetoom, maar Jozef is zijn roepnaam geworden.

De oom Henricus is ook peetoom geweest bij een ver familielid, een achterneefje. Een dochter van zijn broer Franciscus Conradus, de briefschrijver en chirurgijn van Schinnen, was getrouwd met Jean-Charles, baron de Harbonnier, wonend op kasteel Cobreville (in de Belgische provincie Luxemburg). Bij het doopsel van hun enige zoon, Henri-François, in de kerk van het naburige Nives op 12 januari 1752 fungeerde Henricus als peter. In het doopregister wordt hij aangeduid als „Henricus de Kirichoffs (sic!) en Breulle”⁷.

Wie zijn nu de ouders van deze gebroeders Kirchoffs? Ludwig Kahlen geeft in zijn romantiserend boek „Chirurg und Räuberhauptmann” een foutieve afstammingslijn aan, steunend op onjuiste gegevens die in 1958 door Norbert Leduc waren gepubliceerd⁸.

G. Ramaekers vond het juiste antwoord in een gichtregister van de schepensbank Kerkrade⁹. Op 29 september 1723 verschenen voor de Kerkraadse schepenen in eigen persoon: Baltus, Nicolaes en Arnoldus Kerckoff en Mathijs Krampen, die gehuwd was met Gertuijdt Kerckhoff. Zij traden ook op namens hun aanwezige broers Franciscus en Henricus. Het zijn precies de namen van de vijf gebroeders Kirchoffs die wij uit bovengenoemde brief leerden kennen, plus de naam van een getrouwde zus. In de akte worden zij genoemd: kinderen van Jan Kerckoff en wijlen Gertruydt Vroen. Zij

Het woonhuis van Jozef Kirchoffs te Herzogenrath (anno 1657). Inmiddels afgebroken. Het jaartal op de gevel is enigszins bijgewerkt.

ruilden toen „negen vierdel” land dat zij uit erfenis hadden verkregen en dat in de Niersprink bij de kom van Kerkrade was gelegen tegen eenzelfde hoeveelheid land, eveneens binnen de bank Kerkrade gelegen, „in den Heydtcuijle op den Straeterwegh”. (Dat is de weg naar het gehucht Straet of Strass, dat sinds 1817 tot Herzogenrath behoort). Hun vader, Jan Kerckhoff, was die dag ook voor de schepenen verschenen en had afstand gedaan van de „lijftocht”, d.w.z. het vruchtgebruik dat hij op die „negen vierdel” land had.

Ramaekers heeft in de verschillende kerkelijke registers van de parochie Afden gezocht om iets meer te weten te komen van Jan Kerckhoff en zijn vrouw Gertrudis Vroon. Hij vond echter niets, maar nasporingen in het doopregister van de parochie Kerkrade leverden een postief resultaat op. Van het echtpaar Joannes Kirchoffs en Gertrudis Frohn (de familienamen nu volgens Duitse vorm en spelling) werden vier kinderen gedoopt te Kerkrade, we mogen aannemen de vier oudsten, en wel Magdalena op 25 november 1677, Balthasar op 10 november 1679, Maria Gerturdis op 12 september 1681 en Joannes op 8 juli 1683. Het echtpaar is daarna blijkbaar verhuisd naar Herzogenrath, waar zeker nog vier zonen werden geboren, hetgeen door het ontbreken van de oude doopregisters niet nader is vast te stellen.

Dochter Magdalena en zoon Joannes moeten overleden zijn vóór 1723, omdat zij niet voorkomen in de schepenbankakte. Franciscus Conradus overleed op 23 februari 1768 te Schinnen, 81 jaar oud. Zijn geboorte viel dus in 1686/87. Nicolaas, de vader van Jozef Kirchoffs, wordt in de akte van 1723 en de brief van 1732 telkens na Balthasar genoemd. Vermoedelijk is hij geboren tussen Joannes en Franciscus, eind 1684 of begin 1685. Na 1687 werden dus geboren de zonen

Arnoldus en Henricus ofwel in de volgorde Henricus en Arnoldus. Bij gebrek aan nadere gegevens is dat niet uit te maken.

Joannes Kirchoffs, de grootvader van Jozef, was gerechtsbode van Herzogenrath. Bij de plaatselijke schutterij komt hij voor als Schützenmeister (eerste kapitein) in de jaren 1673, 1674, 1691, 1696, 1715 en 1724. Overleden is hij tussen 1724 en 1732.

Nicolaas Kirchoffs, de vader van Jozef, overleed in Herzogenrath op 19 juli 1748, en zijn echtgenote Catharina Doveren op 22 juli 1750.

Jozef huwde een paar jaar nadat hij zich in Herzogenrath had gevestigd met Anna Elisabeth Mans. Hun huwelijk is niet opgetekend in het parochieregister. Waar en wanneer zij zijn getrouwd, is nog niet gevonden. Hun eerste kind, Joannes Franciscus, werd te Herzogenrath gedoopt op 16 februari 1760. Er volgden nog vier kinderen die respectievelijk gedoopt werden in 1762, 1765, 1768 en 1771. De jongste daarvan was Mathis Jozef. Hij werd gedoopt op 13 september 1771, een maand nadat zijn vader was gearresteerd en opgesloten in een kerker van de burcht (op 14 augustus). Als doopgetuigen fungeerden deze keer alleen twee leden van de familie Mans, Mathias en Theresia.

Toen vader op 11 mei gehangen werd, bleef zijn vrouw Anna Elisabeth Mans met zes jonge kinderen achter, vier jongens en twee meisjes, in leeftijd variërend van nul tot twaalf jaar. De moeder bleef in Herzogenrath wonen, waar zij op 3 juli 1793 overleed, voorzien van de heilige sacramenten.

G. Ramaekers en L. Augustus

NOTEN:

1. W. Gierlichs: „De geschiedenis der bokkerijders in het voormalige land van 's-Hertogenrade”, Roermond-Maaseik 1940, blz. 77-82.
2. In fotokopie op blz. 78 en 80; als bijlage IV a en b op blz. 190 de transcripties.
3. Gierlichs, a.w. blz. 78.
4. Zie noot 3.
5. H. Sprangers: „Op zoek naar de voorouders van een Mechels burgemeester: Eugène de Kerckhove”, in: Vlaamse stem, 19 (1983), blz. 213-234. Over Franciscus Conradus blz. 226 en 227.
6. Fotokopie en transcriptie van de brief bij Gierlichs, a.w., resp. blz. 81 en 193 (bijlage IV d). Origineel in archief Rolduc, abdij Kloosterrade, nr. 568.
7. Sprangers, a.w. blz. 228.
8. L. Kahlen: „Chirurg und Räuberhauptmann”, Merksteine 1961, blz. 158; N. Leduc: „Die Schöffenfamilie Trümpener in Merksteine”, in: Heimatblätter des Landkreises Aachen, 14 (1958), blz. 43 vlgg.
9. RAL, LvO 2424.

BIJLAGE I

Transcriptie van de brief uit 1753:

Seer Lieve Brooder.

Adressiere Ihm wie dat ick St. Anna dagh (26 juli) bij onsen brooder tot Brul bin komen ende bij hem bleve tot des Mandaghs daer naer (28 juli), ende heb hem paiselijck wel te paes bevonden, maer hij heft mij verseckert dat hij mit den ersten (1 augustus) saude aefkommen, wat de reden sein het selve en vertraue aen de feder niet, en mochte oock wel weeten ho geij de saeken gevonden hebt ontrint ons brooder Arnoldus saliger, en ho het al staet, en of geij noch geen acomodement en hefft met onse meede brooder, en ick recommendiere u alle teijt eene goede eenigheid bij so veere het immers moegelijck is, hetwelck mij en u alle onsen brooder Henricus recommendiert hefft, en belieft de goethijt te hebben van mij een willen te schreiven en met eenen de reckening oversteuren, daer mede dat wij oock onse saeken ens claer maeken.

N.B. heb vernohmen mit verwunderinge dat Jehenna Niclaes sein dochter oock saude getraut sein mit eenen soldaet uyt de blaue Gaerde volgens seggen van Toenis van Stocken denwelcken met Niclaes wel bekent is.

*Ondertuschen verblieve onder cordiale grottenis met offer van mijnen dienst
Seer Lieve Brooder U.E.D. onderdaenig en deinst willige Brooder*

F.C. Kerckhoffs chirurgus

Reimersbeck den 7 Augustus 1732

Diesen laeten te komen aen den Ehrsamen ende seer discreten Baltesaer Kerckhoffs wonende tot sH(ert)og(en) Raede

adressiere Ihm - laat hem (u) weten

paes - vrede, rust vgl. in pais en vree leven

paiselijck - vredig

Brul - vermoedelijk in België; nog niet nader geïdentificeerd

BIJLAGE II

FRAGMENT-GENEALOGIE KIRCHOFFS (KERCKHOFFS)

I

Joannes Kirchoffs, gerechtsbode te Herzogenrath, leefde nog 29.9.1723.

tr.

Gertrudis Frohn (Vroon), overl. vóór 29.9.1723.

Uit dit huwelijk:

1. Magdalena, ged. Kerkrade 25.11.1677, overl. vóór 29.9.1723.

2. Balthasar, ged. Kerkrade 10.11.1679, gerechtsdienaar in Herzogenrath, overl. Herzogenrath 29.9.1752.

3. Maria Gertrudis, ged. Kerkrade 12.9.1681, tr. **Mathijs Krampen**.

4. Joannes, ged. Kerkrade 8.7.1683, overl. vóór 29.9.1723.

5. Nicolaas, volgt II A

6. Franciscus Conradus, volgt II B

7. Arnoldus, overl. vóór 1732.

8. Henricus, wonende Brul.

- II A (Zn. van Joannes Kirchoffs en Gertrudis Frohn)
Nicolaas Kirchoffs, geb. ca. 1684/85, wonende Afden-Herzogenrath, overl. Herzogenrath 19.7.1748
 tr.
Catharina Doveren (Douveren), overl. Herzogenrath 22.7.1750
 Uit dit huwelijk:
1. Joanna, geb. ca. 1705, overl. Herzogenrath 30.10.1785 (80 jr.), tr.(1) **Reinerus Moll**, schoenlapper, tr.(2) **Wilhelm Flippis**.
 2. Joannes, ged. Afden 13.2.1706.
 3. Balthasar Petrus, ged. Afden 27.9.1707, schoenmaker te Merkstei. Lid van de zgn. bokkerijders. Terechtgesteld Herzogenrath 7.3.1771. tr.(1) Herzogenrath 7.9.1732 **Maria Agnes Drescher**, overl. Merkstei 7.1.1752, tr.(2) Merkstei 8.2.1763 **Maria Notermans** (uit Schinnen?)
 4. Dionys Heinrich, ged. Afden 22.11.1708.
 5. Peter, geb. Herzogenrath, koster te Hoengen bij Alsdorf. Lid van de zgn. bokkerijders, overl. in de gevangenis van Gulik aan de tering.
 6. Henricus Joseph, volgt III.
- II B (Zn. van Joannes Kirchoffs en Gertrudis Frohn)
Franciscus Conradus Kirchoffs, geb. ca. 1687, chirurgijn, wonende kasteel Reimersbeek, overl. Schinnen 23.2.1768 (81 jr.).
 tr.
Elisabeth Dieteren, overl. Schinnen 15.6.1755.
 Uit dit huwelijk:
1. Joannes Franciscus, ged. Schinnen 7.1.1726, chirurgijn, burgemeester van Nuth, overl. Nuth (Grijzegrubben) 29.8.1783. tr. Schinnen 14.1.1748 (Huwelijksvoorwaarden) **Cecilia Elisabetha van Bronsfelt**, ged. Schinveld 3.6.1721, weduwe van Jan Dieteren, overl. Nuth 10.1.1795.
 2. Maria Catharina, overl. Schinnen 24.3.1750, tr. **Lambert Gruyls** te Thull-Schinnen.
 3. Gertrudis Elisabeth, overl. Nives 9.9.1779. tr. 11.3.1748 **Jean Charles, baron de Harbonnier**, wonende op kasteel Cobreville te Nives (België, prov. Luxemburg).
 4. Adam Adolf, geb. Schinnen ca. 1727, chirurgijn, overl. Meerssen 14.3.1809 (82 jr.), tr. Schinnen 5.2.1771 **Maria Catharina Peusens**.
- III (Zn. van Nicolaas Kirchoffs en Catharina Doveren).
Henricus Joseph Kirchoffs, geb. Herzogenrath 1715/20, chirurgijn te Herzogenrath. Genoemd als kapitein der zgn. bokkerijders. Terechtgesteld Herzogenrath 11.5.1772 tr. **Anna Elisabeth Mans** (uit Herzogenrath?), overl. Herzogenrath 3.7.1793.
 Uit dit huwelijk gedoopt te Herzogenrath:
1. Joannes Franciscus, ged. 16.2.1760.
 2. Maria Josefa, ged. 11.6.1762.
 3. Franciscus Joannes, ged. 10.1.1765.
 4. Barbara Catharina, ged. 9.7.1767.
 5. Joannes Arnoldus, ged. 21.7.1768.
 6. Mathias Jozef, ged. 13.9.1771.

Jos Crott

Pachters en pastoors

De familie Schoenmakers en de parochie Klimmen

In het voorgaande artikel getiteld pachters en pastoors heb ik er al op gewezen dat uit bepaalde families traditioneel veel geestelijke voortkwamen. Hiertoe behoorde ook de familie Schoenmakers. De naam Schoenmakers (met varianten) is in Zuidlimburg autochtoon. In Klimmen verschijnen naamdragers in de eerste helft van de 17de eeuw. Voorts treffen we hen onder meer aan te Meerssen en Ulestraten. Leden van deze familie zien we in de 18de en 19de eeuw optreden als pastoor of kapelaan te Klimmen. Ook waren ze pastoor te Amby en Hoensbroek. Een hunner maakte voorspoedig carrière en klom op van kapelaan te Klimmen tot vicaris-generaal van een nieuw opgericht bisdom in Oostenrijk. (Zie voor biografische gegevens bijgaande lijst).

Het recht van benoeming van de parochiegeestelijkheid in Klimmen berusste van oudsher bij de proost van Meerssen. Hij stelde ter plaatse de pastoor aan, nadat de bisschop zijn goedkeuring had verleend. De parochie, toegewijd aan de H. Remigius, ressorteerde onder het landdekenaat Valkenburg, bisdom Roermond. Klimmen telde in 1803 885 zielen.

De beroepen die in de Klommense tak van de familie Schoenmakers werden uitgeoefend waren onder andere koster en landbouwer. De koster („kuster” op z'n Limburgs) had in die tijd een omvangrijke taak. Hij was meestal ook klokkenluider, voorzanger en organist. Bovendien fungeerde hij als schoolmeester. Als een van de weinige geletterden van het dorp stond hij hoog in aanzien. Een saillant detail is dat tijdens het pastoraat van Henricus Schoenmakers (1817-1852) de vader koster was en een andere naamgenoot de functie van kapelaan vervulde. Ook ontmoeten we onder hen nog twee burgemeesters en wel in de perioden 1728-1730 en 1872-1908, waarbij we wel mogen bedenken, dat een burgemeester vóór de Franse tijd een andere taak had dan de burgemeester uit de 19de en 20ste eeuw.

Met betrekking tot de geestelijkheid in die dagen blijkt uit de voorbeelden van de parochies Voerendaal en Klimmen het volgende:

- a. De parochiegeestelijkheid was vaak afkomstig uit de eigen parochie of uit een van de omliggende plaatsen.
- b. Men werd gewoonlijk al op vrij jonge leeftijd tot pastoor benoemd, meestal vóór z'n 30ste.
- c. Men wisselde weinig of niet van standplaats en bleef vaak tot aan zijn dood of emeritaat op dezelfde post.
- d. Bloed- en aanverwanten volgden elkaar dikwijls op.

Het ligt mijns inziens voor de hand of het is althans waarschijnlijk dat een en ander tot een zekere gezapigheid en verstarring van het geestelijk klimaat moet hebben geleid.

(wordt vervolgd)
Jos Crott

Geestelijken uit de familie Schoenmakers

1. **Joannes Schoenmakers**, gedoopt Meerssen 15.4.1707, zoon van Simon en Barbara Schroders. Pastoor te Amby, 1735-1743. Op voordracht van de proost van Meerssen benoemd tot parochieherder van Klimmen als opvolger van Michael Meijers. Geïnstalleerd door de landdeken Martinus Meijers op 17 juni 1743. Pastoor te Klimmen, 1743-1783. Hij overleed, getroffen door een beroerte, op 6.5.1783¹.
2. **Peter Schoenmakers**, geboren Ulestraten, zoon van Jan Willem en Anna Kerckhoffs. Priester gewijd op 20 september 1760. Kapelaan te Klimmen, 1760-1764 tijdens het pastoraat van voorgaande. Op 18 juni 1764 benoemd tot secretaris van Mgr. de Robiano, bisschop van Roermond. Vervolgens vicaris-generaal van het bisdom Sankt Pölten in Oostenrijk. Overleden aldaar 5.6.1789 op de leeftijd van 53 jaar². Na een interregnum van Michael Kerckhoffs (1783-1815) werd wederom een lid van de familie Schoenmakers pastoor van Klimmen.
3. **Mathias Schoenmakers**, gedoopt Klimmen 5.11.1749, zoon van Lambert, koster, en Margaretha Geelen. Aanvankelijk pater capucijn te Maaseyck, onder de kloosternaam Nazareus. Toen door de Fransen de kloosters werden opgeheven keerde hij terug naar zijn geboortedorp, waar hij pastoor Kerckhoffs assisteerde en hem vervolgens in 1815 opvolgde. Uit eigen middelen financierde hij de bouw van een nieuwe sacristie. Een stichtingssteen, nu ingemetseld in het transept van de kerk, herinnert daar nog aan. Hij overleed te Klimmen op 24.9.1817. De zoon van zijn broer Jan trad in zijn voetspoor.
4. **Henricus Schoenmakers**, gedoopt Klimmen 11.7.1790, zoon van Jan, koster en Johanna Maria Dautzenberg. Neef van voorgaande. Zijn grootvader van moederskant, Jan Willem Dautzenberg, was burgemeester van Klimmen. Priester gewijd te Keulen op 21 september 1816, vervolgens kapelaan te Klimmen en vanaf 15.7.1817 pastoor aldaar tot aan zijn dood op 26.4.1852. Onder zijn pastoraat werd een nieuwe pastorie gebouwd, thans in gebruik als sacristie. Op het kerkhof bevindt zich nog zijn grafkruis en dat van zijn ouders.

5. **Joannes Schoenmakers**, geboren Klimmen 26.8.1804, zoon van Lambert, landbouwer in de Heek en Maria Anna Boesten. Tot priester gewijd op 27 september 1827, kapelaan te Klimmen van 1827-1833 bij voorgaande. Op de leeftijd van 29 jaar in 1833 benoemd tot pastoor van Hoensbroek. Hij heeft gedurende 40 jaar zijn herderlijk ambt uitgeoefend tot 13 december 1873. Zijne Majesteit verleende hem een pensioen van 600 gulden. Na zijn emeritaat vestigde hij zich in zijn geboortedorp Klimmen. Overleden aldaar op 6.10.1874³. Zijn grafkruis bevindt zich op het kerkhof (zie afb.).

*Ter gedachtenis
van den
Wel. Eerw. Heer
Jan Schoenmakers
Geb. te Klimmen
26 Aug. 1804
Priester gewijd
21 Sept. 1827
Eer benoemd Kapelaan
te Klimmen
Pastoor te Hoensbroek
1833 tot 1873
Overleden in den Heer
Parochie Klimmen
6 Oct. 1874
R.I.P.*

Schematisch overzicht

(Tak Meerssen)

SIMON
SCHOENMAKERS

∞

Barbara Schroders

(1) JOANNES
SCHOENMAKERS
Pastoor Amby,
1735-1743
Pastoor Klimmen,
1743-1783

(Tak Ulestraten)

JAN WILLEM
SCHOENMAKERS

∞

Anna Kerckhoffs

(2) PETER
SCHOENMAKERS
Kapelaan Klimmen,
Secretaris bisdom
Roermond
Vicaris-generaal
Sankt Pölten
(Oostenrijk)

(Tak Klimmen)

LAMBERT
SCHOENMAKERS

Koster

∞ 1737

Margaretha Geelen

(3) MATHIAS
SCHOENMAKERS
Capucijn te Maaseyck
(pater Nazareus)
Pastoor Klimmen,
1815-1817

JOANNES
SCHOENMAKERS
Koster
∞ 1781
Joanna Maria
Dautzenberg

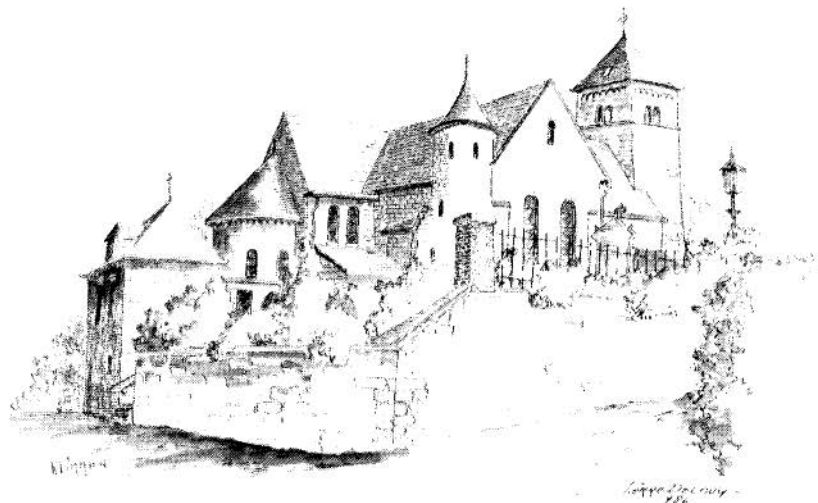
(4) HENRICUS
SCHOENMAKERS
Pastoor Klimmen,
1817-1852

(Tak Klimmen)

LAMBERT
SCHOENMAKERS
Landbouwer
in de Heek
∞ ca. 1795
Maria Anna
Boesten

(5) JOANNES
SCHOENMAKERS
Kapelaan Klimmen,
1827-1833
Pastoor Hoensbroek,
1833-1873

Sint Remigiuskerk te Klimmen

Pentekening: Pierre Delnoy

NOTEN:

1. Msg 37 (1915), blz. 27-28
2. PSHAL 98/99 (1962/63), blz. 312, 313, 316
3. J.M. van de Venne, e.a., Geschiedenis van Hoensbroek, blz. 411.

Geraadpleegde bronnen en literatuur:

RAL: Kerkelijke registers van Klimmen en Meerssen.
Registers Burgerlijke Stand Klimmen en Hoensbroek.

Emile Brouwers, Duizend jaar Klimmen 968-1968.

J.A.E. Schoenmakers, Bijdragen tot de Geschiedenis der Hoofdbank Klimmen, in:
PSHAL 42 (1906), blz. 231-485.

Een zeldzame prentbriefkaart en een jubileum

75 Jaar Vrijwillige Brandweer Simpelveld 1911-1986

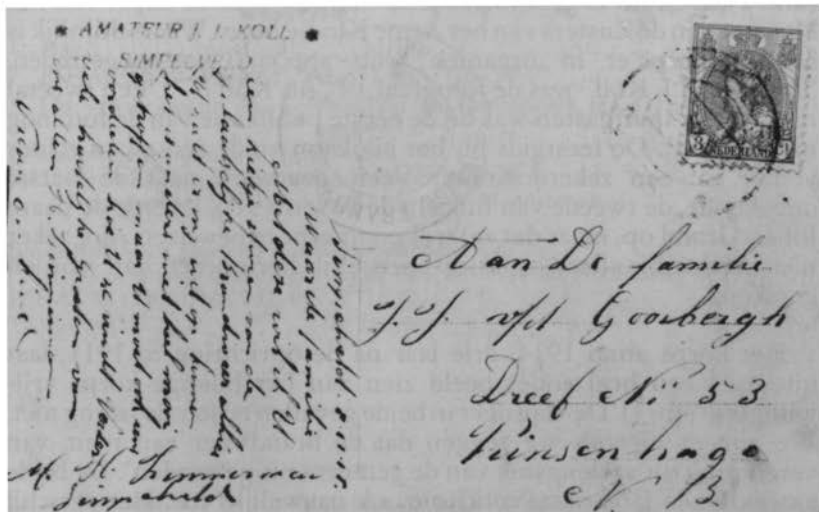
In de bescheiden verzameling oude prentbriefkaarten van ondergetekende betreffende Simpelveld, bevindt zich een kaart die enige jaren geleden in een Maastrichtse kunsthandel werd gekocht. De handelaar noemde ze terecht een „juweeltje”. Er zijn, voor zover mij bekend, inderdaad maar weinig exemplaren (meer) van. Het interessante van de kaart is het feit dat ze inderdaad als „ansicht” is verstuurd. Alleen daarom al vormde ze voor mij de misschien ietwat vergezochte aanleiding om even stil te staan bij een jubileum, het 75-jarige jubileum van de Simpelveldse Vrijwillige Brandweer. In dit kort bestek zal echter niet de geschiedenis van het brandweerkorps worden belicht. Dat deden anderen al, die veel meer op die materie hebben¹. Waar het nodig was, werd uit die bronnen geput. Voor het overige staan zowel kaart als jubileum centraal en zijn beide een middel waarmee een welgemeend proficiat aan de Simpelveldse „spuitgasten” zal worden uitgesproken.

De kaart (afb. 1) is op de eerste plaats gebruikt als briefkaart om de groeten te doen aan een familie te Prinsenhage² en om een kiekje, beter nog: „staatsiefoto” of „tableau de la troupe” te sturen, waarop de Brabanders de schrijver, H. Zimmermann - zelf lid van het korps - dienden te herkennen. Hij schrijft immers „u zult mij er wel op kennen”, al vindt hij ook: „het is anders niet heel mooi getroffen”³ (afb. 2). De foto is genomen op de trappen voor de kapel van het klooster van de Zusters van het Arme Kindje Jezus. Waarschijnlijk is het hele korps er in „organiek” tenue speciaal voor aangetreden. „Amateur J.J. Koll” was de fotograaf, of „Jos Koll jr.”⁴. Een tweetal namen van spuitgasten was bij de eerste publikatie van de foto nog niet bekend⁵. De feestgids bij het jubileum vulde één naam echter verder in: een zekere Kohn⁶. Veel speurwerk naar de laatste onbekende, de tweede van links in de bovenste rij, leverde de naam Johan Grond op, maar dat zal wel nooit echt te bewijzen zijn, zeker niet als daarbij alleen maar op menselijk herinneren kan worden gerekend.

Het korps anno 1914, drie jaar na de oprichting in 1911, laat uiteraard een heel ander beeld zien dan het huidige korps vrijwilligers (afb. 3). De vlag dekt in beide gevallen echter de lading niet. We zijn er niet als we zeggen dat de brandweer van toen, van vereniging tot verlengstuk van de gemeente is geworden⁷. De beide afbeeldingen laten deze conclusie ook nauwelijks toe. Het verschil ligt ook niet tussen „Strammstehen” op de ene foto en „souplesse in de pose” op de andere. Wel is op de moderne foto iets van het materieel te zien. Beide kiekjes zeggen echter niets over het

Vrijwillige Brandweer Simpelveld, 1914. Bovenste rij, v.l.n.r.: Sjeng Broekmans, (?) Johan Grond, Jos Bessems, Chris Bessems, Joep Heyenrath en Harry Schöller. Tweede rij, v.l.n.r.: Andrees Voncken, Harry van Loo, Wiel Mayntz (commandant, met sabel!), Karel Broekmans, . . . Kohn, Dorus van Kan. Voorste rij, v.l.n.r.: H. Hodiamont (ondercommandant), Johan Engels, Martin Voncken, Johan Kleukers, Great Broekmans en Hubert Zimmermann.

Achterkant van afb. 1. Schrijven van H. Zimmermann, lid van het korps Vrijwillige Brandweer Simpelveld, d.d. 8 november 1918.

Vrijwillige Brandweer Simpelveld als jubilerend korps, voor het gemeentehuis met het inmiddels nieuwe gemeentewapen.

Bovenste rij, v.l.n.r.: Jac. Hermans, Fer Hamers, Thijs Kleuters, André Jorissen, Charles Vijgen jr.

Onderste rij, staande v.l.n.r.: Piet Smeets, Zef Houppermans, Henk Kockelkoren, Hub Winthaege, May Kreuels, Paul Jussen, Zef Vijgen, Frans Souren, Rob Debets.

Onderste rij, knielend v.l.n.r.: Jo Jorissen, May Souren, Pol Souren. Jubilarissen binnen de jubilerende vereniging zijn: Zef Houppermans en Fer Hamers (beiden 25 jaar lid) en Henk Kockelkoren en Hub Winthaege (beiden 12½ jaar lid).

misschien wel boeiende, spannende werk van de vrijwilliger in deze. Ze pretenderen dat ook niet. Konden we vroeger een brandweerman gerust een beetje spottend „spuitgast” noemen, als buitenstaanders (toeschouwers) moeten we ons toch heel vaak gerealiseerd hebben dat het werk toch gevaarlijk, hard, „heet”, onregelmatig en best wel „griezelig” moet zijn, kortom vrij van vermeende romantiek, geavonturier e.d. De discrepantie tussen het werk en de beloning is daarbij overal blijkbaar nog steeds gefixeerd op de modekreet „idealisme”. Idealisme zal dan ook wel altijd nodig zijn in een (vrijwillig) brandweerkorps. Wat dat betreft vormen de „jongens

van Simpelveld" geen uitzondering op hun collega beroeps- of vrijwilligerskorpsen, met dit verschil dat het korps van Simpelveld toch maar even jubilaris is! De mensen van de oude foto kan niemand meer een hand drukken tijdens de ongetwijfeld druk bezochte receptie. Hopelijk gebeurt dit posthuum als het huidige korps gefêteerd wordt, met een stille wens: dat het ons nog vaak uit de „brand" mag helpen! Ere wie ere toekomt . . . Proficiat Vrijwillige Brandweer Simpelveld!

F.M. Hub Senden

NOTEN:

1. Feestcomité 75 Jaar Vrijwillige Brandweer Simpelveld: Uitgave Feestgids 75 Jaar Vrijwillige Brandweer Simpelveld, Simpelveld 1986.
2. Eigenlijk: Princenhage, gem. Breda.
3. De volledige tekst luidt: „Simpelveld. 8.11.18. Waarde familie. Met deze wil ik U een kiekje sturen van de plaatselijke Brandweer alhier. U zult er mij wel op kennen het is anders niet heel mooi getroffen maar U moet ook eens oordeelen hoe U ze vindt. Verder vele hartelijke Groeten van ons allen. H. Zimmerman(n) Vrouw en kind".
4. Stichting Fotoboek Oad Zumpelveld: Fotoboek Oad Zumpelveld; Simpelveld 1980. De foto die hier is afgedrukt op blz. 81 bevat op de voorzijde in witte letters de naam van de fotograaf: „Jos Koll jr". In dit opzicht wijkt de foto af van het exemplaar van ondergetekende.
5. H. (N.J.J.) van Wersch: Simpelveld in Oude Ansichten; Europese Bibliotheek-Zaltbommel 1971, foto 36. De foto van ondergetekende is niet hetzelfde exemplaar dat voor deze uitgave werd gebruikt.
6. Feestcomité 75 Jaar Vrijwillige Brandweer Simpelveld: Uitgave Feestgids 75 Jaar Vrijwillige Brandweer Simpelveld; Simpelveld 1986, blz. 4.
7. Zie noot 6, blz. 3.

Berichten

De HTP, het gebouw en de bewonders vanaf 1932

Bij gelegenheid van het feit dat de HTP 20 jaar bestaat verschijnt er op 13 november a.s. een boekje over het gebouw en de bewoners. Het is geschreven door dr. P. Post, één van de auteurs van het boekje over de Pancratiuskerk, dat in 1985 is uitgegeven door uitgeverij Winants in samenwerking met Het Land van Herle.

Ook dit boekje zal op dezelfde wijze uitgegeven worden. Abonnees van ons tijdschrift kunnen daarom weer een korting krijgen van 25%. De verkoopprijs in de handel bedraagt f. 5,-, maar voor U als abonnee is die - bij voorintekening - dus f. 4,-. Daartoe gelieve U dit bedrag (of meer als U meer exemplaren wilt) over te maken op ons gironummer 2069907. Wij geven Uw naam en adres door aan boekhandel Winants, Raadhuisstraat, waar U vanaf 13 november het boekje kunt afhalen. **U ontvangt dus geen nader bericht.** Wacht U niet te lang met Uw bestelling.

Over de inhoud kan het volgende gezegd worden: de auteur gaat in op de ontstaansgeschiedenis van het gebouw, waarbij ook de persoon van de architect F.J.P. Peutz nader belicht wordt. Ook reacties uit die tijd (1932/34) over het gebouw worden integraal opgenomen. Naast het gebouw komen ook de diverse bestemmingen die het gehad heeft ter sprake, van Retraitehuis van de Mgr. Schrijnenstichting en vervolgens Filosoficum van het bisdom Roermond tot de huidige HTP.

Het boekje zal ongeveer 32 bladzijden gaan tellen en ruim geïllustreerd zijn.

J. Jamar

Cursussen Paleografie (Oud Schrift)

De historische kring „Het Land van Herle” organiseert in samenwerking met de Archiefdienst van de Gemeente Heerlen twee cursussen Paleografie, één voor beginners en één voor gevorderden die elk in totaal 15 lessen zal omvatten in de periode van Allerheiligen tot Carnaval. De cursus is zo opgezet dat de deelnemers met name door praktijk-oefeningen enige c.q. meerdere kennis van het oud-schrift bijgebracht krijgen. Als docenten zullen fungeren de heren Braad en Jamar.

De lessen zullen steeds worden gehouden op dinsdagavond van 18.00-19.45 uur (een kwartier pauze inbegrepen) voor de beginnersgroep en van 20.00-22.00 uur voor de gevorderden. De eerste les vindt plaats op dinsdag 4 november a.s. in de studiezaal van de Archiefdienst in het Thermenmuseum, Coriovallumstraat 9, Heerlen. De kosten bedragen f 100,- per persoon, inclusief de diverse fotokopieën. Maximaal kunnen 15 cursisten per cursus deelnemen. Wacht U dus niet met intekenen. U kunt inschrijven door f 100,- over te maken op gironummer 2069907 ten name van Stichting Historische Kring „Het Land van Herle” te Heerlen met vermelding van „cursus beginners” of cursus gevorderden”.

Mochten er te veel gegadigden zijn dan ontvangt U ook hiervan uiteraard zo spoedig mogelijk bericht met terugstorting van het overgemaakte bedrag. De inschrijvingstermijn sluit op 25 oktober a.s. Er vindt geen restitutie plaats van lesgeld als U om de een of andere reden op bepaalde lesavonden niet aanwezig kunt zijn.

Voor inlichtingen: 045-764589 (de heer Breuer) of 764582 (de heer Braad).

In memoriam J.P.D. van Banning

Op 28 februari van dit jaar overleed mr. dr. drs. J.P.D. van Banning, onder meer oud-burgemeester van Schaesberg en Geleen, lid van de werkgroep Het Land van Herle. Hij was de laatste jaren woonachtig in Rekem (België).

Sedert 1947 (dus bijna 40 jaar lang) maakte de heer van Banning deel uit van onze werkgroep en, zoals allen die hem gekend hebben zullen weten: als hij aan iets deelnam, deed hij dat op een wonderlijk actieve wijze. Zijn leeftijd (hij zou dit jaar 80 geworden zijn) scheen hem niet te hinderen. Vooral zijn geheugen was zo goed, dat hij vaak hele episodes uit het verleden, als die ter sprake kwamen, op de hem eigen heldere, overtuigende wijze uitgebreid toelichtte. Mij heeft het bijvoorbeeld getroffen, dat hij van mijn schoonmoeder die hij tijdens zijn studententijd, bijna 60 jaar geleden, in het kader van de studentenvereniging had gekend, zonder aarzeling de voornaam kon noemen en zich andere bijzonderheden herinnerde.

Nooit werd op hem tevergeefs een beroep gedaan om een bijdrage te leveren in de vorm van een voordracht of een toelichting en als hij niet werd gevraagd, bood hij zich zelf uit eigen beweging aan.

Speciale belangstelling had hij voor regionale limieten en staatkundige problemen in het Limburgse. Zo behandelde hij de laatste jaren in de werkgroep onder meer de volgende onderwerpen: „Grensbepaling en gemeentelijke indeling in Limburg in de 19de en 20ste eeuw”, „Nederlands Limburg in de Belgische diplomatie 1839-1920”, „De zin van de geschiedenis”, „Dr. Leufkens, de vorst van Geleen” en „De oorsprong van het Voeren-conflict”.

Algemeen bekend is zijn grote belangstelling voor het koningshuis. Als de heer van Banning ergens belangstelling voor had, dan liet hij dat ook blijken: verscheidene publikaties over dit onderwerp verschenen er dan ook van zijn hand (men zie De Maasgouw, 1986 nr. 2, kolom 104).

Zijn belangstelling was ook zeer ruim: verschillende malen spraken we samen over de diverse aspecten van het leven in Zuid-Afrika, een land dat we beiden bezochten. Zowel binnen als buiten de werkgroep gaf hij blijk van grote eruditie, kon hij boeiend vertellen en meit aandacht luisteren en hij was zeer spontaan en origineel in de discussies.

In de heer van Banning verliest de werkgroep een trouw lid, Limburg één van zijn meest markante persoonlijkheden en velen een goede vriend.

drs. M. van der Wijst